

דבר העורך

אני גאה ושמח להציג לפניכם את הגיליון החדש של כתב העת **ביטחון סוציאלי**. המאמרים בגיליון זה הם תמהיל מגוון של מחקרים חשובים, מקוריים ומעניינים, הממחישים את חשיבות המחקר והאקדמיה ותרומתם לקידום ולפיתוח המדיניות החברתית והביטחון הסוציאלי. בגיליון מוצגות נקודות מבט שונות – של נשים ואימהות חד-הוריות, של משפחות שבהן האם מרוויחה יותר מהאב, של שביעות רצון המבוטחים מהמוסד לביטוח לאומי.

המאמר הפותח את הגיליון הוא **אם אין אני לי מי לי? מרכזיות התושייה העצמית בהסבר רווחה נפשית בקרב אימהות עצמאיות שאינן עתירות במשאבים כלכליים**, מאת פרופ' ליאת קוליק. מחקר זה עוסק באוכלוסייה ייחודית, אך כבדת משקל, בכל הנוגע לתופעת העוני: אימהות חד-הוריות דלות משאבים כלכליים. מדובר בדפוס משפחתי – משפחה שבראשה עומדת אם עצמאית – העתיד ככל הנראה להוסיף ולהשתרש בשנים הקרובות. נשים אלה סובלות לעיתים מהדרה ומאפליה, ועקב כך אף חוות עוני ומצוקה. במסגרת ההתמודדות עם האתגרים שדפוס משפחתי חדש זה מציב לקובעי המדיניות החברתית, מתעוררות שאלות גם ברמת הפרט: איך משאב אישי, התושייה העצמית, יכול להשפיע על מידת יכולתן של אימהות חד-הוריות לגייס משאבים חברתיים. המחקר מדגיש כיצד לימוד ועיצוב התערבויות בתחום העוני אינו יכול להתעלם מהקשרים חברתיים ספציפיים או מההיבטים האישיים של התופעה.

המאמר השני בגיליון זה, מאת פרופ' ליאת קוליק ושל ד"ר דן רמון, **כשאמא מרוויחה יותר מאבא, חוויית ההורות בראי דפוסי הפרנסה החדשים**, מביא לקוראים נקודת מבט מגדרית לתופעה חברתית אחרת שמקרינה על עיצוב המדיניות החברתית העכשווית: מצב שבו האם מרוויחה יותר מהאב. בשונה מהמאמר הקודם, המתמקד ברמת המיקרו, נקודת מבטה של האם החד-הורית, מאמר זה מגביה ראות, ועוסק ברמת המזו – רמת התא המשפחתי הזוגי. מן המפורסמות הוא שדפוסי העיצוב ההיסטוריים של מדינת הרווחה זכו לביקורת קשה מצד פמיניסטיות, שהבליטו כיצד הנציחו תוכניות רווחה שונות תפיסות סקסיסטיות אודות "מקומה" של האישה במשפחה ובחברה. על רקע ביקורת זו, ולצד השינויים החברתיים העצומים שהתחוללו במאה שנים האחרונות, חיוני לבחון את ההשלכות של מציאות שבה לנשים תפקיד שונה לחלוטין מזה של הגברים – ולעיתים תפקיד חשוב אף יותר – בכל הנוגע לייצור ההכנסה לתא המשפחתי הזוגי. מחקר זה תורם אפוא רבות ליכולת להבין את

ההשלכות החברתיות של מציאות חברתית חדשה ורלוונטית זו, ואף מפנה את תשומת הלב לצורך להביא בחשבון את ממצאיו בתהליכי עיצוב מדיניות חברתית עדכנית.

המאמר השלישי בגיליון זה, **משבר הגירעון בתקציב הביטוח הלאומי לקראת שנת 2027** – **תיאור הגורמים, ניתוח ההשלכות והצעת פתרונות**, מגביה את זווית המבט המחקרית אף יותר, ועוסק ברמת המקרו – רמת היציבות הפיננסית של המוסד לביטוח לאומי, הארגון החשוב והמרכזי, שתפקידו להבטיח את הביטחון הסוציאלי לתושבי ישראל. מאמרה של מיכל קורא מפנה זרקור מחקרי לאחת הסוגיות הבוערות ביותר בהקשר של איתנותו הכספית של המוסד לביטוח לאומי: הגירעון השוטף הצפוי לכרסם בתוך שני עשורים בתוכניות הביטוחיות. כפי שד"ר קורא מצביעה, משברים חברתיים אינם בלתי נמנעים, וגירעון כלכלי אינו גזירת גורל. מדובר במציאות שניתן לזהות את מקורותיה, ולהציע פתרונות שימנעו אותה. אולם לא די בזהויה הבעיות ובהצגת הפתרונות. נדרש שאלה המופקדים על איתורם יאמצו מדיניות חברתית שתאפשר את יישומם. מאמרה של ד"ר קורא חושף אפוא את השלכות המצב הקיים ואת הפתרונות האפשריים שיתקנו אותו.

מאמרים של אורי קנדל, אופיר פינטו ורענן סוליציאנו-קינן, **אי-תשלום דמי ביטוח לאומי בישראל: ניתוח פרופילים ומאפיינים של חייבים**, מתחבר למאמר שלפניו. גם הוא מתמקד במבוטחי המוסד לביטוח לאומי, אך בהקשר שונה לחלוטין: מבוטחים שאינם עומדים בחובתם לשלם את דמי הביטוח. עד היום נחקרה מעט מאוד סוגיית אלה שאינם משלמים את דמי הביטוח הלאומי. מטבע הדברים יש לתופעת אי תשלום דמי הביטוח קשר ישיר לאיתנותו הפיננסית, אבל ייתכן שהיא קשורה גם לשביעות (או אי שביעות) הרצון של המבוטחים. מחקר זה מנסה להעמיק את ההבנה בנוגע לקשרים שבין מאפיינים אישיים של המבוטחים לבין תופעת האי-תשלום בפועל. אם כן, גם כאן הבנת המציאות, הכרת ההקשרים והמשתנים המביאים לתופעה, היא היא המפתח לעיצוב פתרונות מדיניות העשויים להביא לשינוי המציאות בתחום ולאימוצם.

חותם את הגיליון מאמרים של לאה זנבר, איתי גרינשפן, חיה יצחקי ופמידה הנדי, **ידע אודות ארגוני רווחה ממגזרים שונים והאמון בהם בקרב סטודנטים לעבודה סוציאלית: ניתוח גורמי הלמידה המשפיעים**, העוסק בהיבטים של ידע אודות ארגוני רווחה במגזרים שונים והאמון בהם בקרב סטודנטים לעבודה סוציאלית. חשיבותו של מאמר זה היא בחברו היבטים רבים ושונים של מדיניות הרווחה בישראל. בעידן של ריבוי ספקי שירותי רווחה, שמקורם במגזרים שונים (הציבורי, העסקי והמגזר השלישי שלא למטרות רווח), יש חשיבות גדולה ליכולת לזהות ולהבין את ההבדלים ביניהם. מחקר זה, שעסק בעובדים סוציאליים לעתיד, חושף לא רק את הידע בתחום בקרב סטודנטים לעבודה סוציאלית, אלא גם את מידת האמון שלהם בארגוני רווחה ואת הקשר בין היבטי ידע ארגוני לבין מאפיינים לימודיים.

סדרת המאמרים שבגיליון זה מתווספת למאות מאמרים שפורסמו לאורך השנים בכתב עת זה, ותרמו – כל מאמר וכל מחקר בדרכו הייחודית – לפיתוח הידע ולהפצת הנתונים שעמדו לרשות מעצבי המדיניות החברתית בישראל. מאמרים אלה גם זכו וזוכים להכרה ולנראות. ואם בקרב מי מהקוראים של כתב עת זה יש עדיין ספקות בנוגע לפוטנציאל הרב הטמון במאמרים המפורסמים בו, אביא שתי דוגמאות מהשנה האחרונה שיפריכו אותם. בשני מקרים השתמשו בתי משפט בישראל במאמרים ובממצאי מחקרים שפורסמו ב**ביטחון סוציאלי** כדי לבסס את הכרעותיהם בפסקי דין חשובים ותקדימיים.

הדוגמה הראשונה היא מאמרן של תמר שורץ-זיו, עידית בליט-כהן ומימי איזנשטדט, **התארגנותן של נפגעות מדיניות הדיור הציבורי בישראל: הבחירה במאבק** (ביטחון סוציאלי, 106, עמ' 123, 2019) שזכה להתייחסות מעמיקה במסגרת פסק דין חשוב ותקדימי של כב' השופטת מיכל אגמון-גונן, בפסק דין בפרשת עת"מ 17-03-28922, דבורה אלבו נ' משרד הבינוי והשיכון, שעסק בבקשתה של אם חד הורית לשלושה ילדים לקבל דיור ציבורי ממשרד השיכון. בפסק דינו שביטל את החלטת משרד השיכון לדחות את בקשת העותרת, נעזר בית המשפט רבות בממצאי המחקר שפורסם ב**ביטחון סוציאלי**, והדגים בכך איך ניתן לתרגם מחקר חברתי-מדעי לשינוי מדיניות.

הדוגמה השנייה היא פסק הדין של בית המשפט המחוזי בתל אביב יפו, בעת"מ 17-06-28857, עמותת חברות הסיעוד ואח' נ' משרד הביטחון, שעסק בחוקיותו ובסבירותו של המכרז של משרד הביטחון להענקת שירותי סיעוד לנכי צה"ל, תוך התייחסות לתנאי ההעסקה (הירודים) של המלווים הנותנים טיפול סיעודי לנכי צה"ל. בו. גם בפסק דין זה נעזרה כב' השופטת מיכל אגמון-גונן בנימוקיה להצדקת עמדתה במאמר שפורסם ב**ביטחון סוציאלי**. הפעם מדובר במאמר של חברת המערכת פרופ' אורלי בנימין, **רכש שירותים חברתיים בישראל כממגדר תנאי העסקה: המשא ומתן בין המדינה למעסיקים זוכי מכרזים** (ביטחון סוציאלי, 98, ע' 39, 2015). בית המשפט מצטט את הראיונות המובאים במאמר ואת ניתוח הממצאים של פרופ' בנימין כדי לבסס את תוצאת פסק הדין.

דוגמאות אלה מלמדות כיצד מחקרים מדעיים ראויים בתחום המדיניות החברתית והביטחון הסוציאלי, הזוכים לפרסום בכתב העת **ביטחון סוציאלי** אינם רק עוד "מסמך מעלה אבק על מדף הספרים האקדמי"; מדובר בכתב עת חי ותוסס, שהפרסומים המופיעים בו מגיעים לעיניהם של מעצבי מדיניות ומקבלי החלטות, והנתונים המתפרסמים בו מזינים עורכי דין, לוביסטים וקבוצות אינטרס לקידום זכויותיהן של קבוצות מודרות ומוחלשות. אין לי כל ספק שגם המאמרים בגיליון זה ימצאו שימושיים, מועילים ותורמים לפיתוח המדיניות החברתית ולקידום הביטחון הסוציאלי, כל מאמר בתחומו שלו.

לסיום, ברצוני להשתמש בבמה זו ולהודות בשם המערכת כולה לד"ר אהרן כהן, שהיה ראש האגף לגריאטריה במשרד הבריאות ושימש במשך שנים רבות חבר מערכת נאמן בכתב העת.

ד"ר כהן תרם רבות מהידע ומהמומחיות שלו בתחום הבריאות בכלל והגריאטריה בפרט, ובמשך השנים השתתף בהערכתם ובשיפוטם של מאמרים רבים. עם סיום תפקידו במשרד הבריאות ביקש ד"ר כהן לפרוש גם מחברותו במערכת, ואנחנו מאחלים לו עוד שנים רבות של פעילות, תרומה ובריאות.

ישראל (איסי) דורון
עורך ראשי